

Жень Сінь Ян,
аспірантка кафедри
музичного мистецтва і хореографії,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

СУТНІСТЬ І ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕСУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто сутність категорії «самореалізація» як функцію особистості, що виражається в здатності до виявлення, розкриття своїх потенційних сил і можливостей. Мету конкретизовано у таких завданнях: виявити сутність процесу самореалізація; проаналізувати основні функції професійно-особистісної самореалізація; виділити наступні якісні характеристики самореалізація в процесі професійної діяльності майбутнього вчителя. В статті уточнено співвідношення між поняттями самоактуалізація й самореалізація., виявлено їх спільні та відмінні риси.

Ключові слова: самореалізація, самоактуалізація, практико-зорієнтована діяльність, основні функції професійно-особистісної самореалізація, потенціал особистості.

Спрямування сучасної освіти до особистості людини призвело до появи особистісно-зорієнтованої освіти. Н. Алексєєв, Є. Бондарєвська, І. Колєсникєва, В. Сериков, Е. Шиянов, І. Якиманська та інші стверджують, що в контексті особистісно-зорієнтованої освіти абсолютною цінністю є сама особистість у її самобутності й цілісності. «Така освіта, що забезпечує індивідуально-смысловий розвиток, підтримує індивідуальність, одиничність і неповторність кожної особистості й, опираючись на її здатність до самозміни і культурного саморозвитку, допомагає їй самостійно вирішувати свої життєві проблеми» [2, 7]. Є. Бондарєвська зауважує, що освіта, зорієнтована на розвиток особистості, досягає своїх цілей у такому ступені, в якому створює ситуацію затребуваності особистості, її сил саморозвитку. Будь-який зовнішній вплив на учня опосередковується його особистісним станом, особистісним досвідом, ціннісними орієнтаціями, потребами, прагненням до самовираження, самовдосконалення й самореалізація [2, 16].

У зв'язку із зазначеною тенденцією в орієнтирах освіти в останні роки дослідницький інтерес до проблеми самореалізація особистості різко зріс як у вітчизняній, так і зарубіжній психології і педагогії. Посилення уваги до цієї проблеми пов'язане з розумінням її визначальної ролі в розвитку особистості, пред'явленням більш високих вимог до таких якостей особистості, як здатність до саморозвитку і самовдосконалення.

Мета статті – обґрунтування сутності категорії самореалізація в контексті професійної діяльності майбутнього вчителя та виявлення її особистісних характеристик. Мету конкретизовано у таких завданнях:

- виявити сутність процесу самореалізація;
  - проаналізувати основні функції професійно-особистісної самореалізація;
  - виділити наступні сутнісні якісні характеристики самореалізація в процесі професійної діяльності майбутнього вчителя музики.
- Сутність самореалізація особистості, її

складники, механізми, зв'язки з віковою і гендерною динамікою самозмін розкриваються у психологічних дослідженнях Є. Вахромова, Т. Вівчарик, В. Гупалєвської, Ю. Долінської, Н. Ісаєвої, Л. Коростильової, А. Щєкатунової та інших учених. З'ясуванню сутності професійно-педагогічної самореалізація майбутнього вчителя сприяв аналіз педагогічних досліджень, у яких поняття «самореалізація» визначається як одне із ключових (Л. Бура, Т. Вівчарик, С. Гармаш, Б. Гершунський, О. Горячєва, І. Ісаєв, Л. Калашнікова, А. Ковальєва, І. Краснощєк, Л. Левченко, Н. Лосєва, М. Ситнікова, О. Теплова та інші).

Зростаючий інтерес вітчизняної науки до самореалізація особистості як до проблеми можна простежити у великій кількості дисертаційних досліджень і публікацій (Л. Рибалко, Е. Нєроба, І. Лєгвієнєков, Б. Братаніч, К. Посєлєцька та ін.). Увага до цієї проблеми зумовлена актуальністю питань, пов'язаних з дослідженням внутрішньої активності особистості, максимального використання ресурсів для повної її реалізація у процесі розвитку. Спільність розуміння феномена самореалізація зарубіжними й вітчизняними вченими міститься у його визначенні як закономірного шляху розвитку позитивної мотивація особистості, її природних і соціальних якостей (Р. Берні, Дж. Бьуджєнталь, А. Маслоу, К. Рєджерс, В. Франкл, Е. Фромм, Б. Ананьєв, А. Асмолов, А. Бєдалєв, Л. Коростильєва, А. Крилов, Л. Рудкєвич, Л. Стєпнова, Д. Фєльдштєйн та ін.). На думку С. Курдинова, термін «самореалізація» відсутній у вітчизняній довідковій літературі, тоді як у зарубіжній він трактується неоднозначно. Найчастіше це поняття інтерпрєтується як «реалізація власного потенціалу» [5].

Сьогодні не існує єдиної концепції самореалізація. На сучасному етапі розвитку уявлення про цю категорію представляється суперечливим навіть у контексті його класифікація за формою. Вчені дискутують, чи є «самореалізація» явищем, процесом, потребою або властивістю. Так, окремі вчені вважають самореалізація явищем,

зумовленим зумовленістю людини бути «особистістю, яка самоактуалізується». Самореалізація, за З. Фрейдом, локалізується у несвідомому шарі людської психіки і проявляється у «прагненні до задоволення». Цій інстинктивній потребі в самореалізації протистоять нав'язані суспільством імперативні вимоги культури (норми, традиції, правила тощо), основна функція яких полягає у цензурі несвідомого, у стримуванні інстинктоподібних потреб.

Низка досліджень присвячена характеристиці потреби у самореалізації Е. Фромма. Він пов'язує її з потребами людини в ідентифікації й цілісності. Людина, відзначає Е. Фромм, відрізняється від тварини тим, що вона прагне вийти за межі безпосередніх утилітарних запитів, прагне знати не тільки те, що необхідно їй для виживання, але й прагне пізнати сутність свого «Я». Ця самореалізація досягається індивідом за допомогою виробленої ним системи орієнтацій у спілкуванні з іншими людьми. Ідентифікація трактується автором як «відчуття», яке дозволяє індивідові з повною підставою сказати про себе як про «Я». Потреба в самореалізації, за Е. Фроммом, є екзистенціальна потреба, водночас, соціальні умови здатні змінити способи її задоволення [10].

Е. Галажинський, заперечуючи висунуту Е. Фроммом і З. Фрейдом зумовленість, веде мову про процесуальну детермінацію досліджуваної категорії [4].

Погоджуючись із С. Курдиновим, учені стверджують, що складність вивчення самореалізації полягає в тому, що самореалізація не може спостерігатися безпосередньо й об'єктивно: можливо спостерігати лише її ефекти й результати. Самореалізацію важко виміряти в силу її високої суб'єктивності, важко контролювати в ході експерименту, в силу впливу величезної кількості чинників, що утрудняє застосування вимірювальних і експериментальних методів дослідження [6].

На думку А. Маслоу, самоактуалізація – надзвичайно рідке явище. Її досягає менш одного відсотка людей, оскільки більшість навіть не знають про власний потенціал, сумніваються в собі, бояться своїх здатностей. У науці це явище одержало назву «іони комплексу», що характеризується страхом успіху і заважає особистості прагнути до самовдосконалення. Нерідко людям бракує добродійного зовнішнього оточення. Процес самоактуалізації обмежують, на думку автора, також потреби у безпеці, соціально-економічна ситуація, негативний вплив минулого досвіду, конформізм [8].

Безперечно, процес духовного, творчого і професійного зростання особистості вимагає постійної готовності ризикувати, помилятися, відмовлятися від зручних звичок. Реалізація потреби в самоактуалізації вимагає від суб'єкта працездатності й відкритості новому досвіду. Таким чином, самоактуалізація особистості розглядається А. Маслоу, як уміння співналаштуватися зі своєю власною внутрішньою природою, а це, у свою чергу,

означає робити вибір, незалежно від думок і поглядів інших людей [7].

Вважаємо за необхідне уточнити співвідношення між поняттями самоактуалізація й самореалізація. Реалізація (realization), у тлумаченні Оксфордського словника сучасної англійської мови, – це насамперед усвідомлення, розумова (когнітивна) діяльність. Актуалізація (actualization) розглядає значення діяльності як процесу, що має речовинний результат. Акт самоактуалізації – це деяке кінцеве число дій, що виконуються суб'єктом на підставі свідомо поставлених перед собою в ході самореалізації цілей і виробленої стратегії їх досягнення. Кожний акт самоактуалізації завершується специфічною емоційною реакцією – «піковим переживанням», позитивним у випадку успіху і негативним (біль, розчарування) – у випадку невдачі.

Поняття «самореалізація» означає, на думку Е. Вахромова, розумовий, когнітивний, теоретичний аспект діяльності, або роботу на внутрішньому плані. Самореалізація проявляється у побудові і корегуванні, перебудові «концепції Я», включаючи «ідеальне Я», картини світу і життєвого плану, усвідомленні результатів попередньої діяльності (формування концепції минулого) [3].

Таким чином, самоактуалізація й самореалізація виявляються двома нерозривними складниками одного процесу, результатом якого є людина, яка максимально розкрила і використовує свій потенціал, тобто особистість, яка самоактуалізувалася.

Аналізуючи чинники, що впливають на успішність втілювання процесу самореалізації особистості, А. Маслоу висуває теорію «пікових переживань в особистісному зростанні», завдяки яким здійснюється трансцендування («вихід за власні межі»). Сприйняття може підніматися над Его, стаючи безкорисливим і неогоцентричним [8]. Р. Зобов і В. Келасьєв виявили дві групи чинників, що впливають на самореалізацію:

- залежні від суб'єкта (ціннісні орієнтири, готовність до самовдосконалення, гнучкість мислення, воля тощо);
- не залежні від суб'єкта (соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, вплив на людину засобів масової інформації, стан екологічного середовища).

На погляд І. Смирнова, вирішальним чинником у реалізації особистості свого потенціалу є не природні задатки людини самі по собі, а сформовані зовнішнім середовищем особистісні якості. Водночас Е. Селєзньова підкреслює, що людина може самореалізуватися як унікальна цілісна особистість тільки у процесі комунікації з іншими особистостями. Іншим важливим чинником повного розкриття здатностей людини, вважає вчений, є суспільно значуща діяльність. Причому важливо, щоб здійснення цієї діяльності детермінувалося не тільки ззовні (суспільством), але й внутрішньою потребою самої особистості. Діяльність особистості в цьому випадку стає самодіяльністю, а реалізація її

здатностей у цій діяльності набуває характеру самореалізації.

Таким чином, самореалізація особистості втілюється в її діяльності. Із цього випливає, що в основі самореалізації лежить суперечність між можливостями особистості і ступенем їх затребуваності.

Ф. Базаєва у своїх дослідженнях аналізує основні функції професійно-особистісної самореалізації, виходячи з урахування специфіки діяльності майбутнього вчителя і можливостей його саморозвитку. Автор виділяє п'ять таких взаємозалежних і супідрядних функцій:

- рефлексивна функція самореалізації опирається на прагнення людини усвідомлено і творчо перетворювати себе і довколишній світ. Самореалізація спонукає до аналізу причинно-наслідкових зв'язків, рефлексії одержуваних знань, при цьому вони стають засобами подальшого професійно-особистісного саморозвитку. Нерозвиненість функції рефлексії призводить до згасання прагнення осмислити й усвідомити свої можливості;
- ціннісна функція самореалізації дозволяє оцінювати й удосконалювати себе. Нерозвиненість ціннісної функції призводить до того, що людина «губиться у житті», воліє діяти тільки під чийось керівництвом, не проявляючи ніякої самостійності. Водночас надмірний розвиток цієї функції може призвести до ситуації, коли суб'єкт не в змозі співвіднести свої цінності з реальними можливостями й у результаті втрачає інтерес до професійного навчання; вони стають байдужими до всього, що відбувається;
- комунікативна функція самореалізації майбутнього вчителя пов'язана з потребою розуміти оточуючих і, у свою чергу, взаємодіяти з ними. Нерозвиненість комунікативної функції призводить до замкненості людини, байдужості до себе й оточуючих. Такі учні мають слабкі предметні знання. Перевага цієї функції призводить до відсутності взаєморозуміння і взаємодії між педагогом і учнями;
- мотиваційна функція самореалізації дозволяє при наявності досить сильних і стійких позитивних мотивів спонукати людину до саморозвитку. Нерозвиненість мотиваційної функції призводить до відсутності внутрішнього збудника, інтересу до професійного навчання, до

зниження прагнення до особистісного самовдосконалення, саморозвитку. Надмірний розвиток цієї функції може призвести до того, що суб'єкт відчуває себе впевнено тільки у професійній діяльності;

- функція формування досвіду пов'язана із зануренням майбутнього вчителя у зміст свого Я. Ця функція пов'язана з конкретною соціальною активністю, з відбором форм і методів діяльності. Нерозвиненість функції формування досвіду самореалізації призводить до неспроможності, до непевності і слабких знань. Перевага цієї функції призводить до зайвої самодостатності майбутнього вчителя, несприйнятливості його до думки оточуючих, завищеної самооцінки.

Структура зазначених вище функцій проявляється в їхній супідрядності. Так, у процесі педагогічної детермінації провідною стає мотиваційна функція самореалізації: вона створює умови для самореалізації; визначає спрямованість мети й водночас опосередковується реалізацією комунікативної й ціннісної функціями. Інші дві функції є якісним показником самореалізації майбутнього вчителя.

У цілому взаємозумовленість функцій відображає роль складників процесу самореалізації. На основі аналізу літературних джерел, спрямованих на дослідження структури й функцій самореалізації особистості, дійшли таких висновків:

- самореалізація – це функція особистості, що виражається в здатності до виявлення та розкриття своїх потенційних сил і можливостей;
- до чинників, що впливають на самореалізацію, віднесено: ціннісні орієнтири, готовність до самовдосконалення, гнучкість мислення, воля, а також соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, вплив на людину засобів масової інформації, стан екологічного середовища;
- сутнісні якісні характеристики процесу самореалізації ґрунтуються на такому: здатності до планування, регулювання, рефлексії себе й інших, здатності особистості до автономної поведінки у процесі міжсуб'єктної взаємодії, здатності до концентрації творчих зусиль, креативності в діяльності, незалежності від суджень, відповідальності за свої дії і вчинки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базаєва Ф. У. Функции самореализации будущего педагога в его профессионально-личностном саморазвитии / Ф. У. Базаєва // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 4. – С. 143–144 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=21201>
2. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Ученик в структуре личностно-ориентированного образования. – Ростов на Дону : Реус, 1997. – С. 6–21.
3. Вахромов Е. Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации / Е. Е. Вахромов. – М. : Международная педагогическая академия, 2001 – 162 с.
4. Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Э. В. Галажинский. – Барнаул : БГПУ, 2002. – 43 с.

5. Кудинов С. И. Функционально-стилевой подход в исследовании самореализации личности / С. И. Кудинов // Наука. Образование. Практика. Сборник материалов региональной межвузовской научно-практической конференции. – Уфа : Восточный университет, 2007. – С. 37–41.
6. Кудинов С. И. Экспериментально-теоретические аспекты исследования базовых свойств личности / С. И. Кудинов // Личностное развитие специалиста в условиях вузовского обучения. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Тольятти : ТГУ, 2005. – С. 95–98.
7. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
8. Маслоу А. Психология бытия / Абрахам Маслоу. – М. : Педагогика, 1997. – 304 с.
9. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1998. – 480 с.
10. Фромм Э. Психоанализ и этика (основы гуманистической характерологии) / Э. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415 с.

*Жень Синь Ян,
аспирантка кафедры
музыкального воспитания и хореографии,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный,
педагогический университет имени К.Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина*

СУЩНОСТЬ И КАЧЕСТВЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕССА САМОРЕАЛИЗАЦИИ УЧИТЕЛЯ

В статье рассмотрена сущность категории «самореализация» как функции личности, выражающейся в способности к выявлению, раскрытию своих потенциальных сил и возможностей. Поставленная цель конкретизирована в следующих задачах: выявить сущность процесса самореализации; проанализировать основные функции профессионально-личностной самореализации; выделить качественные характеристики самореализации в процессе профессиональной деятельности будущего учителя музыки. В статье рассмотрены и проанализированы качественные характеристики самореализации. Также уточнено соотношение между понятиями самоактуализация и самореализация. Выявлены их общие и отличительные черты. Так, акт самоактуализации трактуется как некоторое конечное число действий, выполняемых субъектом на основании сознательно поставленных перед собой целей и выработанной стратегии их достижения. Понятие «самореализация» включает в себя умственный, когнитивный, теоретический аспекты деятельности, а также деятельность на внутреннем плане. Самореализация проявляется в построении, корректировке и перестройке «концепции Я», включая «идеальное Я», картины мира и осознание результатов предыдущей деятельности. Решающим фактором самореализации потенциала является не природные задатки человека, а сформированные внешней средой личностные качества. В то же время человек может самореализоваться как уникальная целостная личность только в процессе коммуникации с другими личностями. Другим важным фактором полного раскрытия способностей человека есть общественно значимая деятельность.

В статье утверждается, что сложность изучения самореализации состоит в том, что самореализация не может наблюдаться непосредственно и объективно: возможно наблюдать лишь ее эффекты и результаты. Самореализацию трудно измерить в силу ее высокой субъективности, трудно контролировать в ходе эксперимента в силу влияния множества факторов, что затрудняет применение измерительно-экспериментальных методов исследования.

На основе анализа литературных источников, направленных на исследование структуры и функций самореализации личности в статье приводятся следующие выводы:

- самореализация - это функция личности, выражающееся в способности к выявлению и раскрытию своих потенциальных сил и возможностей;
- к факторам, влияющих на самореализацию мы отнесли: ценностные ориентиры, готовность к самосовершенствованию, гибкость мышления, волю, а также социальную ситуацию, средства массовой информации;
- сущностные качественные характеристики процесса самореализации основываются на следующем: самостоятельность, свобода выбора, творчество, креативность в деятельности, независимость от суждений, ответственность за свои действия и поступки.

Ключевые слова: самореализация, самоактуализация, практико-ориентированная деятельность, основные функции профессионально-личностной самореализации, потенциал личности.

Ren Xin Yang,
Postgraduate Student at
The Faculty of Musical Education and Choreography,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

THE ESSENCE AND QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF THE PROCESS OF TEACHER'S SELF-REALIZATION

The essence of the category «self-realization» as a function of an individual, expressed in the ability to identify, reveal his / her potential forces and capabilities is considered in the article. The set goal is specified in the tasks as follows: to reveal the essence of the self-realization process; to analyze the basic functions of professional and personal self-realization; to distinguish qualitative characteristics of self-realization in the process of the future music teacher's professional activity. Some qualitative characteristics of self-realization are considered and analyzed in the article. The relationship between the concepts of self-actualization and self-realization is clarified as well. Their common and distinctive features are revealed. So, the act of self-actualization is interpreted as a certain finite number of actions performed by the subject on the basis of consciously set goals and a developed strategy for achieving them. The concept of «self-realization» includes mental, cognitive, theoretical aspects of activity, as well as activities on the internal plan. Self-realization manifests itself in the construction, adjustment and reorganization of the «I-concept» including the «ideal Self (I),» pictures of the world, and awareness of the results of previous activities. The decisive factor in the self-realization of the potential is not the natural inclinations of a human being, but the personal qualities formed by the external environment. At the same time, a person can realize himself / herself as a unique integral personality only in the process of communication with other personalities. A socially significant activity is another important factor in the full disclosure of a person's abilities.

It is stated in the article that the difficulty of studying self-realization lies in the fact that self-realization cannot be observed directly and objectively: it is possible to observe only its effects and results. Self-realization is difficult to measure because of its high subjectivity, it is difficult to control in the course of the experiment due to the influence of many factors, which makes it difficult to apply the measuring and experimental research methods.

Based on the analysis of literature aimed at studying the structure and functions of personality's self-realization, the following conclusions are cited in the article:

- self-realization is a function of an individual, expressed in the ability to identify and uncover his / her potential power and capabilities;
- the factors that influence self-actualization are: value orientations, readiness for self-improvement, flexibility of thinking, will, as well as a social situation, the media;
- the essential qualitative characteristics of the process of self-realization are based on the following factors: independence, freedom of choice, creativity, creativity in activity, independence from judgments, responsibility for one's actions and deeds.

Key words: self-realization, self-actualization. practice-oriented activities, basic functions of professional and personal self-realization, potential of an individual.

Подано до редакції: 1.09.2017 р.

Рекомендовано до друку: 16.09.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш